

КОНЦЕПТОСФЕРА ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Світлана МАРТІНЕК

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра загального мовознавства,
вул. Університетська, 1/343, Львів, Україна, 79001,
тел.: (0 322) 239 47 56*

Проаналізовано відображення концептосфери ЗДОРОВ'Я в українській мовній картині світу за даними лексикографічних джерел. Описано зміни у значенні лексем *здоровий* і *здоров'я* за матеріалами словників староукраїнської та сучасної української мови; окреслено їхні парадигматичні зв'язки та охарактеризовано окремі деривати з коренем *здоров-*. Представлено фразеологічні одиниці з компонентами *здоровий* і *здоров'я*. Усталені та індивідуально-авторські порівняння, у яких реалізовано різні значення лексеми *здоровий*, охарактеризовано за типом об'єктів, що слугують для них еталонами.

Ключові слова: концептосфера, лінгвокультура; етимологічні, історичні, тлумачні, фразеологічні словники; словники синонімів, антонімів.

Постановка проблеми. Концептосфера ЗДОРОВ'Я є важливою складовою української лінгвокультури, свідченням чого є частотність лексем *здоровий* і *здоров'я*, наявність значної кількості дериватів, що належать до різних частин мови, фразеологізмів, прислів'їв тощо.

Мета дослідження. Дослідження концептосфери ЗДОРОВ'Я в українській лінгвокультурі здійснюється шляхом створення когнітивної дефініції за методикою, яку запропонував засновник Люблінської етнолінгвістичної школи професор Є. Бартмінський [31, 32, 34] і яка передбачає аналіз засобів вербалізації цієї концептосфери в українській мовній картині світу, текстового матеріалу та експлікацію корелятивних концептуальних структур у свідомості мовців. У статті представлено перший етап роботи зі створення цієї дефініції, а саме аналіз даних системи мови, виконаний за матеріалами лексикографічних джерел.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепт ЗДОРОВ'Я в українській мові та співвідносні концепти в інших мовах неодноразово ставали предметом лінгвістичних студій вітчизняних науковців [див. зокрема 12; 35]. Зазвичай дослідження проводять на матеріалі фразеологізмів [див. 9, 14 та ін.]. Зроблено також спроби встановити ціннісні

параметри концепту ЗДОРОВ'Я в українській культурі в різні історичні періоди – у X–XI століттях, у Козацьку добу, в доіндустріальному аграрному суспільстві кінця XVIII–XIX століть [див. 13].

Оскільки під час гібридної війни [див. визначення цього поняття 30: 19] невід'ємною частиною дій держави-агресора є створення або загострення в державі, обраній для агресії, внутрішніх протиріч і конфліктів із подальшим їх використанням для досягнення політичних цілей [2: 20], особливої значущості набуває концепт СОЦІАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я. Досліджуючи цей концепт із позицій філософії, О. Сорокіна [26: 131–133] намагається виявити у суспільстві “точки” впливу, що виступають мішенями агресивних дій із метою подальшої дезінтеграції соціальних відносин та їх наслідків для соціального здоров'я країни.

Відтак спроба експлікації особливостей концептосфери ЗДОРОВ'Я, її подальшого розвитку та ускладнення у свідомості сучасних носіїв української мови та культури є **актуальною**.

Виклад основного матеріалу. Проаналізовано дефініції лексем *здоров'я* та *здоровий* у тлумачних словниках староукраїнської та сучасної української мов, а також дані етимологічного, синонімічних, антонімічного та фразеологічного словників української мови.

Ці лексеми відібрано для аналізу як основні засоби вербалізації досліджуваної концептосфери, що підтверджують дані частотних словників, сформованих на основі дослідницького Корпусу сучасної української мови [29]. Кількісні показники, наведені у цих словниках, з одного боку, показують високу частотність іменника *здоров'я* і прикметника *здоровий* в цілому, а з іншого, унаочнюють відмінності в їх розподілі за частотністю відповідно до функціонального стилю (табл.). Попри те, що їхня частотність є неоднаковою в текстах різних функціональних стилів, ці лексеми загалом є найчастотнішими серед однокореневих.

Таблиця

Частотність іменника *здоров'я* і прикметника *здоровий*
у текстах різного функціонального стилю

Розділ корпусу	здоровий	здоров'я
публіцистика	472	9 768
художня проза	1 932	4 142
поетичні тексти	38	21
наукові тексти	152	2 751
законодавчі тексти	3	1 352

Етимологічні та історичні словники. Звернімося до аналізу лексикографічних джерел. Питання про походження слова *здоровий* викликає серед науковців серйозну дискусію. В “Етимологічному словнику української мови” зафіксовано дві гіпотези щодо походження цього слова. З одного боку, припускають, що псл. **съдогъ*, як утворене з компонентів *съ>*, спорідненого з дінд. *su-* ‘добрий’, ... і **dorv-*, пов'язане чергуванням голосних із **dervo* ‘дерево’, а отже первісне значення цього слова – ‘з

доброго дерева'. З іншого боку, висловлюють припущення, що воно виводиться від псл. **sovъ*, спорідненого з лат. *salvus* 'цілий, здоровий', яке походить від дінд. *sárvah* 'цілий', що змінилося в **srov-* > *strov-*, *zdrov-*, **srav-* > *sdrav-* [див. детальніше 7: 255]. Зіставлення псл. **dorv-* з дінд. *dharúnah* 'той, що підтримує', *dhārayati* 'тримає, несе, підпирає' автори словника вважають сумнівним [7: 255]. На думку Р. Дерксена, найкращим поясненням є зв'язок **sъdravъ* із санскр. *dhruvā-* 'міцний, твердий' та авест. *druua-* 'у доброму здоров'ї' [33: 478–479].

У створеному на основі 939 пам'яток ділового стилю "Словнику староукраїнської мови XIV–XV століть" у заголовне слово винесені всі фонетичні і графічні варіанти (див. детальніше про варіативність у староукраїнській літературно-писемній мові XIV–XV століть у [28]). Для іменника *здоровіє* (див. *здорове, здоровье, здоровье; пор. здравіє, здравье, здравье, здровіє*) вказано два значення: 'здоров'я' і 'згода, дозвіл' [18: 393–394], причому друге із цих значень відсутнє у словниках сучасної української мови. Прикметник *здоровь, здоров, здоровьи* отримав дефініцію через антонім *не хворий* і тлумачення сучасною українською мовою – 'здоровий' [18: 393–394]. Як для іменника, так і для прикметника наведено усталені вирази: *в добром здоровю* [18: 393–394] і *здоров на доуши и на тьле* 'здоровий і при здоровому розумі'; *здоровымъ животомъ* 'при доброму здоров'ї' і *добръ здоровъ* 'благополучний' [18: 393–394].

"Словник староукраїнської мови XVI – першої половини XVII століть" також відображає варіативність написання цього іменника (*здорове, здоровье, здоровье, зъдоровье, здорова, здорова, здорова*) і фіксує його уживання в таких значеннях: *здорове* – 1) 'стан організму, при якому нормально функціонують усі його органи' (це значення реалізується також у синонімічних усталених виразах *въ добромъ здоровю, за здорова доброго, при добромъ здоровю, у полномъ здоровьи, цѣлый на здорови* – '(фізично і психічно правочинний) у доброму здоров'ю'); 2) 'життя, існування'; 'цілість, безпека'; 3) у знач. прислівника 'живцем, живим' [19: 197–198; порівняймо форми *здоровіє, здровіє*].

Дефініція іменникових форм *здорове, здоровье, здорова, здорова* містить елементи: 1) 'стан організму, при якому нормально функціонують усі його органи'; 2) 'безпека, цілість'; 3) 'життя, існування' [19: 206] та ін. Цікавим є іменник *здоровость*, який міг виступати у значенні 'стан організму, при якому нормально функціонують усі його органи', синонімічному до вищезгаданих, і в переносному значенні 'чистота, правильність, святість' відсутньому в словниках сучасної української мови [19: 199]. Словник надає тлумачення церковнослов'янським формам *здравіє, здравіє, здравіє, здравье* та *здравость* [див. 19: 202].

Для прикметників *здоровий, здоровь, здоровы, здоровь, зъдоровый* у словнику вказано значення 1) 'який має добрий стан здоров'я' (у цьому значенні прикметник уживали в усталених виразах *здоровый на тьль, здоровый на умысль, въ памети здоровый* тощо); 'неушкоджений' (про органи та частини тіла); перен. 'морально здоровий, чистий, незіпсований'; 2) 'корисний для здоров'я'; 3) 'цілий, неушкоджений, живий'; 4) 'істинний, правильний, правдивий, непомильний'; 'добрий, корисний'; 'тверезий, розсудливий' та 5) у знач. іменника [19: 199–200; порівняймо також форми

здоровий, здоров, здоровь 19: 207]. Занотовані, окрім того, усталена форма вітання при зустрічі *буди здоровь*, побажання здоров'я при частуванні *будте здоровы* та при згадці про кого-небудь *бодай здоровь былъ* [19: 200].

Для форм *здравый, здравий, здравій, здравъ, здравь* виокремлені значення 'який має добрий стан здоров'я'; 'істинний правильний, правдивий, непомильний'; 'тверезий, розсудливий' та зазначено субстантивне уживання [19: 203].

Тлумачні та фразеологічні словники. У "Словнику української мови" (далі СУМ), укладеному колективом співробітників Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні Академії наук України, для іменника *здоров'я* вказано значення 'стан організму, при якому нормально функціонують усі його органи' та його відтінок - 'той чи інший стан, самопочуття людини' [22: 547]. Подано такі усталені вирази: *Ваше (твоє) здоров'я* – звертання до особи, за здоров'я якої п'ють; *За здоров'я* чие – побажання бути здоровим тому, за кого проголошують тост; *На здоров'я* – усталений вислів, який уживають, подаючи кому-небудь пити, їсти або як відповідь на слова вдячності за щось; *Питати (питатися, спитати) на здоров'я* – питати про самопочуття.; *При здоров'ї* – про здорову людину [22: 547]; див. також *Доброго здоров'я (здоров'ячка)* – традиційне взаємне дружнє вітання [21: 321].

Первинне значення лексики *здоровий (здоров)* надається через відсилання до лексики *здоров'я* та антонім *хворий*: 1) 'який має здоров'я; протилежне *хворий*', може уживатися як іменник у значенні 'нехвора людина'; // 'непошкоджений (про органи і частини тіла)'; // 'незіпсований, неуражений (про плоди, рослини)'; // 'який свідчить про здоров'я, властивий нехворій людині' [22: 546]. Після цього значення подано фразеологізм *З хворої голови на здорову перекладати (перекласти, валити, звалювати, звалити і т. ін.)*, який означає 'перекладати або звалювати з винного на невинного' [21: 109]. Для слова *здоровий* виокремлено такі значення: 2) 'корисний для здоров'я'; 3) *розм.* 'міцної будови; сильний, дужий (про людину)' // 'високий на зріст, іноді ще й старший роками' // 'спроможний виконувати якусь роботу'; 4) *розм.* 'значний, великий розміром, обсягом' // 'непропорційно великий (про частини тіла людини або тварини)'; 5) 'який займає великий простір'; 6) *перен.* 'правильний, розумний' [22: 546]. Як бачимо, низка значень, зафіксованих у словниках староукраїнської мови (див. приклади вище), зазнали трансформації або зникли, і лише останній елемент дефініції частково їх відображає.

Далі подано пов'язані з реєстровим словом фразеологічні одиниці: *бувай (будь, бувайте, будьте, іди, зоставайся, ходи і т. ін.) здоров (здоровий, здорова, здорові)* – усталена формула прощання; *здоров (здорова, здорові) [був (була, були, будь, будьте і т. ін.)]; здоров (здорова, здорові) [був (була, були, будь, будьте і т. ін.)]* з *неділею (з понеділком, у хату і т. ін.)* – усталена формула вітання при зустрічі; *здоров (здоровий, здорова і т. ін.) на печінку* – про людину міцного здоров'я [22: 546]. Зв'язок зі значенням 'істинний, правильний, правдивий, непомильний', 'тверезий, розсудливий', зафіксованим у словнику староукраїнської мови [19: 199–200] зберігає фразеологізм *здоровий глузд*, що означає 'тверезе розуміння речей; розсудливість' [21: 87].

Фразеологізми *Живий і здоровий, Живий-здоровий, Жив і здоров* – 'все благополучно, все в порядку у кого-небудь' [21: 523] – так само зберігають зв'язок зі значенням

‘життя, існування’; ‘цілість, безпека’, зафіксованим для різних варіантів співвідносного прикметника староукраїнської мови [19: 197–198, 206 та ін.].

У першому виданні “Словника...” В. Бусела для лексеми *здоров’я* так само вказано одне основне значення та його відтінок і подано усталені вирази *Ваше (твоє) здоров’я, За здоров’я, На здоров’я* [5: 362]. У шостому виданні цього “Словника...” з’явився вираз *функціональне здоров’я* – ‘соціальне поняття, яке полягає в здатності виконувати соціальні ролі та обов’язки’ [4: 455], відсутнє в інших словниках української мови. Дефініція прикметника *здоровий* повторює ту, що надана в СУМі [порівняймо 22: 546], проте містить лише усталені форми прощання *бувай (будь, будьте і т.ін.) здоров (здоровий, здорова, здорові)* [4: 455]. Фразеологічних одиниць з відповідними лексемами у “Словнику...” В. Бусела не подано [див. 4: 455].

Зокрема, В. Жайворонок розділяє вказані у СУМі відтінки значення лексеми *здоров’я* і подає їх як окремі значення: 1) ‘правильна, нормальна діяльність живого організму’; 2) ‘той або інший стан організму’ [3: 368 і 20: 365]. Для прикметника *здоровий* В. Жайворонок надає таку дефініцію: 1) ‘який має здоров’я; протил. хворий’; 2) ‘корисний для здоров’я’; 3) *розм.* ‘який має міцну статуру; сильний’; 4) перен. ‘правильний, розумний’, – та усталені форми привітання або прощання (*бувай здоров; будь здоров, здоров будь, здорова була!*), та різні суфіксальні форми (див. про це нижче) [3: 368 і 20: 365].

У 20-томному “Словнику української мови”, укладеному на базі комп’ютерної лексикографічної системи, розробленої в Українському мовно-інформаційному фонді НАН України, *здоров’я* визначається передусім як ‘стан організму, коли нормально функціонують усі його органи’, а елемент дефініції ‘той чи інший стан, самопочуття людини’ традиційно подано не як самостійне значення, а як варіант. Далі наведено стійкі словосполучення, тобто “усталені у своєму лексичному поєднанні звороти, які складаються в основному зі слів у їх власних значеннях і відтворюються у процесі спілкування як неподільні мовні одиниці, в яких можлива незначна десемантизація одного з компонентів” [23: 24]: *Ваше (твоє) здоров’я* – тост, звернений до особи, за здоров’я якої п’ють; *За здоров’я* – побажання бути здоровим тому, за кого проголошують тост. Окрім того, подано стійкі словосполучення *Занепадати/занепасти здоров’ям (на здоров’ї)* ‘утрачати здоров’я, занедужувати’; *На здоров’я (на здоров’ячко)* – уживається під час пригощання або як відповідь на подяку тому, кого пригощають; *При здоров’ї (при здоров’ячку)* – про здорову людину а також *Здоров’я (сила) не служить, Питати (питатися)/спитати на здоров’я; Підупадати/підупасти здоров’ям (на здоров’я, на здоров’ї); Скаржитися на здоров’я; Споживайте (спожийте) на здоров’я! (здорові!)* і *Стан здоров’я* [24: 77–78].

Наступною подано другу групу словосполучень – еквівалентів слова, які “є цілісними усталеними відтворюваними одиницями, що прирівнюються до лексико-граматичних класів слів (частин мови) із властивими для них лексичними значеннями без десемантизації компонентів” [23: 24]: *На здоров’я (на здоров’ячко)*, у значенні вигуку, що “уживається під час пригощання або як відповідь на подяку тому, кого пригощають” і *При здоров’ї (при здоров’ячку)*, у значенні прикметника, – про здорову людину [24: 78].

Завершується стаття фразеологічними одиницями, які містять лексему *здоров'я*. Це, по-перше, фразеологізм *Дай Боже здоров'я*, що використовується як “побажання бути здоровим (як правило, на знак подяки кому-небудь за щось)” [24: 78]. По-друге, на відміну від інших словників (див. вище), традиційну форму вітання і відповіді на нього *Доброго здоров'я (здоров'ячка)* подано у СУМ-20 як фразеологізм.

Окрім того, у словнику представлено значну кількість дієслівних фразеологізмів: *Набиратися/набратися здоров'я, Накладати/накласти здоров'ям, Повертати/повернути до здоров'я, Положити сили (силу, здоров'я), Почати за (во) здоров'я (ц.-с. здоров'я), а кінчити (звести) за упокій, Приходитьи/прийти до здоров'я* [24: 78]. Доречно зауважити, що такі усталені одиниці, як *Занепадати/занепасти здоров'ям (на здоров'ї)* або *Підупадати/підупасти здоров'ям (на здоров'я, на здоров'ї)*, що мають виразно метафоричну природу, подано як стійкі словосполучення, а *Набиратися/набратися здоров'я і Накладати/накласти здоров'ям* – як фразеологічні одиниці [24: 78]. Оскільки фразеологічними одиницями укладачі словника вважають “усталені за складом і структурою лексично неподільні словосполучення, що виражають цілісне специфічне фразеологічне значення, яке не є сумою значень його компонентів, а виникає на основі їх переосмислення переважно завдяки метафоричним і метонімічним процесам” [23: 24], принцип розрізнення усталених виразів і фразеологізмів у цьому випадку застосовано непослідовно.

Для прикметника *здоровий* у СУМ-20 виокремлено декілька значень із їхніми варіантами. Дефініція першого значення цієї лексики подана двома способами: по-перше, через тлумачення ‘який має здоров'я’, а по-друге, через антоніми *хворий, слабий, недужий* (порівняймо дефініцію СУМ вище). Для цього значення додають такі відтінки: ‘той (та), хто почувається добре, має добрий стан здоров'я’, ‘неушкоджений’ (про органи і частини тіла); ‘незіпсований, неуражений’ (про плоди, рослини); ‘який свідчить про здоров'я, власт. не хворій людині’. Друге значення цього слова – ‘корисний для здоров'я’. Наступні значення подано з поміткою *розм.*: ‘який має міцну статуру; сильний, дужий’ (про людину) та його відтінки ‘високий на зріст, великий’ і ‘спроможний виконувати певну роботу’; ‘значний, великий розміром, обсягом’ та відтінок значення ‘непропорційно великий (про частини тіла людини або тварин)’; ‘який займає великий простір’. Останнім вказано переносне значення ‘який відповідає уявленню про гармонійні стосунки; правильний, розумний’ [24: 75–76].

Дефініція СУМ-20 містить значну кількість стійких словосполучень з елементами *здоровий (здоров)*: *Живий і здоровий (жив і здоров), Живий та цілий*, що означає а) ‘у доброму здоров'ї’ або б) ‘неушкоджений, непокалічений’, а також *Носи (носить) здоров (здорова, здорові), Оставайся здоров (здорова), оставайтесь здорові; Споживайте (спожийте) на здоров'я! (здорові!); Харчуйте здорові; Чи здорові ночували?* [24: 76], причому деякі із цих виразів не представлені в інших тлумачних словниках.

У СУМ-20 подано найбільше, порівняно з іншими (навіть фразеологічними) словниками, фразеологічних одиниць із елементами *здоровий (здоров)*. Сюди відносяться усталені формули прощання *Бувай (іди, зоставайся, ходи і т. ін.) здоров (здоровий, здоровенький), Бувайте (зоставайтеся, ідть, ходить і т. ін.) здорові*

(здоровенькі), а також формули вітання *Будь здоров (здоровий, здоровенький), Будьте здорові (здоровенькі)*. Останній фразеологізм при додаванні частки *і* використовують для вираження чієї-небудь безпорадності, безвиході, коли нічого не можна вдіяти; із елементами *такий(так), що* його уживають переважно для підкреслення чого-небудь, наголошення на чомусь (переважно позитивному, якісному). Далі наведено такі фразеологізми: *Будьмо здорові!* – уживається як тост при чаркуванні; *Валити (звалювати, перекладати)/звалити (перекласти) з хворої (дурної) голови на здорову* – ‘робити винним невинного, звинувачуючи його’; *За будь-здоров* – ‘без будь-якої причини, підстави; ні за що’; *Здоров (здоровенький) був, Здорові (здоровенькі) були* – уживається як усталена форма вітання або поздоровлення з чим-небудь; *Здоров (здоровий, здорова і т. ін.) на печінку* – про людину міцного здоров’я. *Здоровий глузд (розум)* – тверезе розуміння, сприйняття чого-небудь; розсудливість; *Нехай (хай) здоров (здоровий) буде, Нехай (хай) здорові будуть* – уживається для вираження доброго побажання при згадці у розмові кого-небудь приємного, позитивного; *Цілий і здоровий (неушкоджений)* [24: 76].

У “Фразеологічному словнику української мови” подано такі фразеологізми: *бувай здоров* [27: 60], *будь здоров* [27: 61], *за будь-здоров* [27: 62], *валити з хворої (дурної) голови на здорову* [27: 63], *здоровий глузд (розум)* [27: 173], *дай Боже (Бог) здоров’я* [27: 219], *живий і здоровий (жив і здоров)* [27: 291], *здоров будь (був) (з неділею (з понеділком, у хату)* [27: 349], *накладати/накласти здоров’ям* [27: 527], *повертати/повернути до здоров’я* [27: 653], *не скаржитися на здоров’я* [27: 814], *ходи здоров; ходіть здорові* [27: 929], а також не зафіксований в інших словниках фразеологізм *держати свій здоровий глузд за барки* (з поміткою *рідко*) ‘бути обачним, розсудливим, контролюючи свої дії, вчинки’ [27: 228]. У словнику подано ще окремі порівняння: *здоровий, як віл* – уживається для підсилення ознаки; дуже [27: 129], *як дзвін* – ‘здоровий, кремезний, сильний (про людину)’ [27: 234], *як молоко та кров* – ‘здоровий, з рум’янцем на щоках (про людину)’ [27: 503], *як штик* – ‘цілком, абсолютно здоровий’ [27: 968].

У “Словнику порівнянь” О. Левченко зафіксовано чимало порівнянь, які реалізують різні значення лексеми *здоровий* та спираються на різні еталонні об’єкти [див. 10: 320–329]. Деякі із цих порівнянь є усталеними (*як молоко та кров*), деякі мають поміту *інд.-авт.* (*як майстер різницький*). Ці порівняння належать до різних предметних сфер:

- 1) свійські або домашні тварини: *як бик, як бугай, як (робочий) віл, як кабан, як кицька навсидячки* (ірон.), *як кінь, як (нагайська) кобила, як корова, як мул*;
- 2) дикі тварини: *як ведмідь, як лось, як тур*, також *як риба*;
- 3) артефакти різного типу: *як дзвіниця, як горохова копиця, як лопата, як сарай, як хата, як шафа*;
- 4) природні об’єкти/явища: *як вода, як гора, як грім*;
- 5) рослини: *як бук (карпатський), як горіх, гий диня на морозі, як дуб, як огірок, як хрін, як часник* тощо;
- 6) людина певної професії, що вимагає фізичної сили: *мов катюга, як майстер різницький* та ін.

Лише частина із цих порівнянь (зокрема, як риба, як вода) означає 'який має здоров'я'. Більшість із цих порівняльних зворотів експлікує значення 'міцної будови'; 'сильний, дужий'; 'значний, великий розміром, обсягом' або 'непропорційно великий (про частини тіла людини або тварини)'.

Деривати. Із коренем *здоров-*, за даними СУМу та електронного ресурсу "Словники України on-line" [25], виокремлено близько 60 дериватів, що належать до різних частин мови, причому не всі слова, представлені в електронному ресурсі, як-от *здоровай, здоровник* і деякі інші, наявні у СУМі.

Серед дериватів-іменників є назви людей, наприклад, *здоровань* і *здоровило* – 'людина, що відзначається силою, міцною будовою і перев. високим зростом' [22: 545] або *здоровуля* – 'людина перев. високого зросту, яка відзначається силою і міцним здоров'ям' [22: 547]. Значення прикметникових дериватів значною мірою залежить від словотвірного форманта. Так, прикметники *здоровенький, здоровесенький* і *здоровісінкий*, до складу яких входять пестливі суфікси, вербалізують перше значення прикметника *здоровий* [22: 546], а саме 'який має здоров'я; протилежне *хворий*'. Тлумачення прикметників *здоровезний* і *здоровенний* має позначку *збільшене* [див. 22: 545] та відсилає до 3-5 значень прикметника *здоровий*: 'міцної будови; сильний, дужий (про людину)'; 'високий на зріст, іноді ще й старший роками'; 'значний, великий розміром, обсягом'; 'непропорційно великий (про частини тіла людини або тварини)'; 'який займає великий простір' [22: 546]. У словнику подано також значну кількість дієслівних дериватів: *оздоровити, оздоровлювати, оздоровитися, оздоровлюватися, оздоровлятися* тощо. Часто дієслівні деривати виражають тотожні значення, наприклад: *здоровіти, здоровішати, здоровшати* – 'ставати більш здоровим' (у 1 знач.) [22: 547].

Парадигматичні зв'язки лексем *здоров'я* і *здоровий*. Незважаючи на очевидну значущість досліджуваної концептосфери для української лінгвокультури, слова *здоровий* і, особливо, *здоров'я* не мають надто великої кількості синонімів та антонімів.

Для слова *здоров'я* знаходимо синоніми лише у "Практичному словнику синонімів" С. Карванського: кн. *фізичний стан*, спрт. *хороша форма*, фр. *дужість, сила, енергія* [8: 140; тут і в наступному прикладі зберігаємо помітки С. Карванського]. Для прикметника *здоровий* подано такі синоніми: *не хворий*; (органи тіла) *не пошкодженій*; (овочі) *не зіпсутий, не уражений*; (глузд) *тверезий*; (хто) *міцний, сильний, дужий, високий*; (розміром) *чималий, величенький, величезний*; (для тіла) *корисний*; & *здоровенький, здоровісінкий, здоровенний* [8: 140].

У "Словнику синонімів" П. Деркача іменник *здоров'я* відсутній, а прикметник *здоровий* подано як відсилочне слово, що не має при собі синонімічної групи слів, але входить як синонім до синонімічних рядів, наведених при інших реєстрових словах [див. 11: 6] відповідно до експлікованого значення: *великий* – (доволі) *чималий*; (на зріст, розмір) *рослий*; (великого зросту) *крупний*; розм. *здоровий* [6: 30] і *сильний* – *міцний, дужий*; розм. *здоровий*; *могутній, потужний* [6: 169].

В "Академічному словнику синонімів української мови" слово *здоров'я* теж відсутнє, а прикметник *здоровий* входить до складу трьох синонімічних рядів. По-перше, він виступає реєстровим словом синонімічного ряду *здоровий* – (який має міцне

здоров'я), *дужий, квітучий* [16: 604]. По-друге, як багатозначне слово цей прикметник входить до синонімічних рядів при реєстрових словах 1, 2. *великий* [16: 137–138], 1. *сильний* [17: 612]. Окрім того, у складі фразеологізму *глузд* цей прикметник наявний при реєстровому слові 2. *розум* [17: 612].

Що стосується антонімічних зв'язків, то, як ми вже спостерігали, укладачі тлумачних словників використовують у дефініціях прикметника *здоровий* його антонім *хворий* (див. приклади вище), а у СУМ-20 додаються також антоніми *слабий, недужий* [24: 75–76].

У “Словнику антонімів української мови” Л. Полюги подано антонімічну пару *здоровий* ‘який має здоров’я’, ‘стан організму, при якому нормально функціонують всі органи’ ↔ *хворий* ‘який має якусь хворобу’, ‘нездоровий, слабкий’, а також антонімічні пари прикметників *здоровий* ↔ *слабий, здоровенький* ↔ *хворенький*, іменників *здоров'я* ↔ *недуга* і *здоров'я* ↔ *хвороба* та дієслів *здоровшати* ↔ *хворіти, одужувати* ↔ *занедужати* [15: 155]. Цікаво, що укладач словника окремо подав антонімічну пару *здоровий* ↔ *божевільний* та навів низку інших прикметників, де протиставлення відбувається власне за ознакою ментального здоров'я: *здоровий* ↔ *безумний, безтямний, навіжений, одурілий, психічнохворий* [15: 155].

Функціонування лексем *здоровий* і *здоров'я*. Оскільки “дискурс – це тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, тривалий у часі процес”, який “являє собою складний синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних тощо) чинників” [1: 42–43], результати цієї діяльності віддзеркалюються у слові як у краплині роси. Навіть побіжний погляд на сьогоденне функціонування згаданих лексем у текстах різних мовленнєвих жанрів підтверджує необхідність урахування цих даних при укладанні словникових дефініцій.

В останні роки в текстах публіцистичних, наукових та інших жанрів набувають поширення такі вирази, як *фізичне, психічне, репродуктивне, соціальне здоров'я, охорона здоров'я, здоров'я нації, фізично, психічно здоровий, здоровий спосіб життя* тощо. Наприклад: *У статуті Всесвітньої організації охорони здоров'я (1946 р.) чітко зазначено, що у якості основного права кожної людини є володіння найбільш досяжним рівнем фізичного та психічного здоров'я* (“Українська правда”, 05 лютого 2018); *Безумовно, здоров'я нації багато в чому залежить від особливостей харчування, кліматичних умов, екологічної безпеки та ряду інших об'єктивних факторів, які є визначальними для здоров'я людини* (“Українська правда”, 2.07.2018); *...результати тривалих досліджень вказують, що здоровий спосіб життя може допомогти попередити розвиток діабету і навіть сповільнити прогресування хвороби* (“Українська правда”, 12.09.2018) тощо. Ці та інші частовживані словосполучення із лексемами *здоровий* і *здоров'я*, які можна спостерігати в дискурсивній практиці сучасних носіїв української мови, досі не відображені в лексикографічних джерелах.

Висновки. Порівнювання дефініцій лексем *здоровий* і *здоров'я* у словниках староукраїнської та сучасної мови надає змогу виявити процеси, що відбувалися й відбуваються зараз в їхній семантиці. У словниках староукраїнської мови для слова *здоровие* було зафіксоване значення ‘згода, дозвіл’ [18: 393], а для словоформ *здоровий,*

здоровь тощо [19: 199–200] – переносні значення ‘істинний, правильний, правдивий, непомильний’, ‘добрий, корисний’, не виділені окремо в словниках сучасної української мови. Проте ці значення не зникають безслідно, а зберігаються як потенції подальшого розвитку семантики слів *здоровий* і *здоров'я*, що проявляється в таких сполученнях слів, як *духовне, моральне, особистісне, психічне, соціальне здоров'я* або *духовно, морально, психічно здоровий*.

Такі усталенні (часом термінологічні) словосполучення, як *фізичне, психічне, репродуктивне, соціальне здоров'я, охорона здоров'я, здоров'я нації, здоровий спосіб життя* тощо досі не зафіксовані в тлумачних словниках, хоча активно уживаються в наукових, публіцистичних та інших текстах.

Перспективи використання результатів дослідження. Аналіз текстових даних із метою виявлення змін у сполучуваності слів *здоровий* і *здоров'я* та фіксація нових стійких виразів з наступною експлікацією їх значень становлять важливе завдання для лексикографів, які укладатимуть дефініції мовних одиниць, що є засобом вербалізації концептосфери ЗДОРОВ'Я в українській лінгвокультурі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бацевич Ф. С.* Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. – Київ : Довіра, 2007. – 205 с.
2. *Богатирьов І.* Злочинність в умовах гібридної війни: актуальна проблема / І. Богатирьов // Фонові для злочинності явища: запобігання та протидія : зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф. / МВС України, Харків. нац. унт внутр. справ ; Кримінол. асоц. України. – Харків : ХНУВС, 2018. – С. 19–21.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / кер. вид. проекту П. М. Мовчан, В. В. Німчук, В. Й. Клічак. – Київ : Дніпро, 2009. – 1332 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь: Перун, 2007. – 1736 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. Вячеслав. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь : Перун, 2001. – 1440 с.
6. *Деркач П. М.* Короткий словник синонімів української мови / П. М. Деркач. – Київ : Радянська школа, 1960. – 210 с.
7. Етимологічний словник української мови: в 7 т. Т. 2: Д–Копці / ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – Київ : Наукова думка, 1985. – 572 с.
8. *Караванський С.* Практичний словник синонімів української мови / С. Караванський. – Київ : Українська книга, 2000. – 480 с.
9. *Краснобаєва-Чорна Ж.* Здоров'я як цінність у фраземіці: оцінно-емотивна специфіка / Ж. Краснобаєва-Чорна // *Studia Ukrainica Posnaniensia*. – 2016. – Vol. IV. – S. 75–83. DOI: 10.14746/sup.2016.4.09
10. *Левченко О. П.* Українсько-російсько-білорусько-болгарсько-польський словник порівнянь / О. П. Левченко. – Львів : Видавництво НУ “Львівська політехніка”, 2011. – 748 с.
11. *Левченко П. С.* Передмова (про побудову Словника і добір синонімів) / П. С. Левченко // *Деркач П. М.* Короткий словник синонімів української мови / П. М. Деркач. – Київ : Радянська школа, 1960. – С. 3–13.

12. *Милик О.* Номінативне поле субконцепту SALUS у латинській мові / О. Милик // Іноземна філологія. – 2014. – Вип. 127, Ч. 1. – С. 187–191.
13. *Наколонко І.* Концепт здоров'я та здорового способу життя у культурі й ментальності українців доіндустріального аграрного суспільства / І. Наколонко // Вісник Маріупольського державного університету. – 2016. – С. 112–125. – (Серія Філософія, культурологія, соціологія ; вип. 11).
14. *Печенікова Л.* Фразеологізми на позначення фізичного стану людини в східнослов'янських та степових говірках / Л. Печенікова // Лінгвістика. – 2011. – № 3 (24), Ч. 1. – С. 136–139.
15. *Полюга Л. М.* Повний словник антонімів української мови / Л. М. Полюга. – Київ : Довіра, 2006. – 506 с.
16. Словник синонімів української мови : у 2 т. Т. 1. А–Н / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін.; НАН України. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні, Ін-т укр. мови. – Київ : Наукова думка, 1999. – X, 1026 с.
17. Словник синонімів української мови : у 2 т. Т. 2. О–Я / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін. – Київ : Наукова думка, 2000. – 954 с.
18. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: у 2 т. Т. 1 / редколегія Д. Г. Гринчишин, Л. Л. Гумецька, І. М. Керницький. – Київ : Наукова думка, 1977. – 632 с.
19. Словник староукраїнської мови XVI–першої половини XVII ст.: у 28-ми вип. Вип. 11. / НАН України Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича; відп. ред. Д. Гринчишин, укладачі Р. Осташ, Г. Войтів. – Львів, 2004. – 256 с.
20. Словник української мови / Нац. акад. наук України, Ін-т укр. мови та ін.; [авт.-уклад.: В. М. Білоноженко, А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк та ін.; кер. наук.-вид. проекту В. В. Німчук та ін.; відп. ред. В. В. Жайворонок]. – 2-ге вид. – Київ : Просвіта, 2016. – 1316 с.
21. Словник української мови : в 11 т. Т. 2 / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда / ред. тому: П. П. Доценко, Л. А. Юрчук. – Київ : Наукова думка, 1971. – 550 с.
22. Словник української мови : в 11 т. Т. 3 / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда / ред. тому: Г. М. Гнатюк, Т. К. Черторизька. – Київ : Наукова думка, 1972. – 744 с.
23. Словник української мови : у 20 т. Т. 1 : А–Б / гол. наук. ред. Русанівський В. М. ; уклад. : Шевченко Л. Л. та ін. – Київ : Наукова думка, 2010. – 911 с.
24. Словник української мови : у 20 т. Т. 6 : Згага – Кварта / наук. ред.: О. О. Тараненко, С. Я. Єрмоленко ; уклад.: І. В. Шевченко та ін. – Київ : Український мовно-інформаційний фонд, 2015. – 1008 с.
25. Словники України on-line [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>
26. *Сорокіна О.* Концепт соціального здоров'я в інформаційних війнах / О. Сорокіна // Філософія. Людина. Сучасність : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, присвяченої 80-річчю заснування ДНУ ім. Василя Стуса: тези доповідей / за заг. ред. проф. Р. О. Додонова. – Вінниця : ТОВ “Нілан-ЛТД”, 2017. – С. 131–133.
27. Фразеологічний словник української мови : у 2 кн. / Редкол.: Л. С. Паламарчук (голова) та ін. ; уклад.: В. М. Білоноженко та ін. – Київ : Наукова Думка, 1993. – 984 с.
28. *Царалунга І. Б.* Варіативність у староукраїнській літературно-писемній мові XIV–XV ст. / І. Б. Царалунга. – Хмельницький : Гонта А. С., 2017. – 448 с.
29. Частотні словники. Лінгвістичний портал MOVA.info [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mova.info/Page.aspx?11=57>

30. Яворська Г. М. Феномен гібридної війни / Г. М. Яворська, О. І. Їжак // Світова гібридна війна: український фронт : монографія / заг. ред. В. П. Горбуліна. – Київ : НІСД, 2017. – С. 15–54.
31. Bartmiński J. Podstawy lingwistycznych badań nad stereotypem – na przykładzie stereotypu matki / J. Bartmiński // *Jezyk a kultura*. – 1998. – №12. – S. 63–83.
32. Bartmiński J. *Polskie wartości w europejskiej aksjosferze* / J. Bartmiński. – Lublin : Wydawnictwo UMCS, 2014. – 372 s.
33. Derksen R. *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon* / R. Derksen. – Leiden ; Boston : Brill, 2008. – 726 p.
34. Niebrzegowska-Bartmińska S. Od separacyjnego do holistycznego opisu językowego obrazu świata. Na marginesie dyskusji nad kształtem artykułów w *Leksykonie aksjologicznym Słowian i ich sąsiadów* / S. Niebrzegowska-Bartmińska // *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów*. – Т. 3 / red. I. Bielińska-Gardziel, S. Niebrzegowska-Bartmińska, J. Szadura. – Lublin : Wydaw. UMCS, 2014. – S. 71–102.
35. Romanyshyn N. Concept “health” in the English and Ukrainian languages / N. Romanyshyn, O. Sherstniova // *Науковий вісник ВНУ ім. Лесі Українки. Філологічні науки. Ч. 1. Мовознавство*. – Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2011. – №3. – С. 165–169.

REFERENCES

1. Batsevych, F. S. (2007). *Slovyk terminiv mizhkulturnoi komunikatsii*. Kyiv: Dovira.
2. Bohatyrov, I. (2018). Zlochynnist v umovakh hibrydnoi viiny: aktualna problema. In: *Fonovi dlia zlochynnosti yavlyshcha: zapobihannia ta protydiia : zb. tez dop. Vseukr. nauk.-prakt. konf.* / MVS Ukrainy, Kharkiv. nats. unt vnutr. sprav; Kryminol. asots. Ukrainy. Kharkiv: KhNUVS, 19–21.
3. *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* (2009). / ker. vyd. proektu P. M. Movchan, V. V. Nimchuk, V. I. Klichak. Kyiv: Dnipro.
4. *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* (2007). / uklad. i holov. red. V. T. Busel. Kyiv; Irpin: Perun.
5. *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* (2001). / uklad. ta holov. red. Viacheslav. T. Busel. Kyiv Irpin: Perun.
6. Derkach, P. M. (1960). *Korotkyi slovnyk synonimiv ukrainskoi movy*. Kyiv: Radianska shkola.
7. *Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy: v 7 t. T. 2: D–Koptsi*. (1985). / red. kol.: O. S. Melnychuk (hol. red.), V. T. Kolomiets, O. B. Tkachenko. AN URSS. In-t movoznavstva im. O. O. Potebni. Kyiv: Naukova dumka.
8. Karavanskyi, S. (2000). *Praktychnyi slovnyk synonimiv ukrainskoi movy*. Kyiv. Ukrainska knyha.
9. Krasnobaieva-Chorna, Zh. (2016). Zdorovia yak tsinnist u frazemitsi: otsinno-emotyvna spetsyfyka. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, vol. IV, 75-83. DOI: 10.14746/sup.2016.4.09
10. Levchenko, O. P. (2011). *Ukrainsko-rosiisko-bilorusko-bolharsko-polskyi slovnyk porivnian*. Lviv: Vydavnytstvo NU “Lvivska politehnika”.
11. Levchenko, P. S. (1960). Peredmova (pro pobudovu Slovnyka i dobir synonimiv). In: Derkach, P. M. *Korotkyi slovnyk synonimiv ukrainskoi movy*. Kyiv: Radianska shkola, 3–13.
12. Mylyk, O. (2014). Nominatyvne pole subkontseptu SALUS u latynskii movi. *Inozemna filolohiia*, vyp. 127, ch. 1, 187–191.
13. Nakolonko, I. (2016). Kontsept zdorovia ta zdorovoho sposobu zhyttia u kulturi y mentalnosti ukraintsiv doindustrialnogo ahrarnoho suspilstva. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnogo universytetu, seriia Filozofia, kulturolohiia, sotsiolohiia*, vyp. 11, 112–125.

14. Pechenikova, L. (2011). Frazeolohizmy na poznachennia fizychnoho stanu liudyny v skhidnoslobozhnanskykh ta stepovykh hovirkakh. *Linhvistyka*, № 3 (24), ch. 1, 136–139.
15. Poliuha, L. M. (2006). *Povnyi slovnyk antonimiv ukrainskoi movy*. Kyiv: Dovira.
16. Buriachok, A. A., Hnatiuk, H. M., Holovashchuk S. I. ta in. (1999). *Slovník synonymiv ukrainskoi movy*: u 2 t. T. 1. A–N / ; NAN Ukrainy. In-t movoznavstva im. O. O. Potebni, In-t ukr. movy. Kyiv: Naukova dumka.
17. Buriachok, A. A., Hnatiuk, H. M., Holovashchuk, S. I. ta in. (2000). *Slovník synonymiv ukrainskoi movy* : u 2 t. T. 2. O–Ya. Kyiv: Naukova dumka.
18. Hrynchyshyn, D. H., Humetska, L. L., Kernytskyi, I. M. redkolehiia (1977). *Slovník staroukrainskoi movy XIV–XV st.*: u 2 t. T. 1. Kyiv: Naukova dumka.
19. *Slovník staroukrainskoi movy XVI – pershoi polovyny XVII st.*: u 28-my vyp. – vyp. 11. (2004) / NAN Ukrainy Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha; vip. red. D. Hrynchyshyn. Ukladachi R. Ostash, H. Voitiv. Lviv.
20. *Slovník ukrainskoi movy* (2016) / Nats. akad. nauk Ukrainy, In-t ukr. movy ta in.; [avt.-uklad.: V. M. Bilonozhenko, A. A. Buriachok, H. M. Hnatiuk ta in.; ker. nauk.-vyd. proektu V. V. Nimchuk ta in.; vid. red. V. V. Zhaivoronok]. 2-he vyd. Kyiv: Prosvita.
21. *Slovník ukrainskoi movy*: v 11 t. T. 2 (1972). / AN URSSR. Instytut movoznavstva; za red. I. K. Bilodida / red. tomu: P. P. Dotsenko, L. A. Yurchuk. Kyiv: Naukova dumka.
22. *Slovník ukrainskoi movy*: v 11 t. T. 3 (1972) / AN URSSR. Instytut movoznavstva; za red. I. K. Bilodida / red. tomu: H. M. Hnatiuk, T. K. Chertoryzka. Kyiv: Naukova dumka.
23. *Slovník ukrainskoi movy*: u 20 ty t. T. 1: A–B (2010). / hol. nauk. red. Rusanivskiyi V. M.; uklad. : Shevchenko L. L. ta in. Kyiv: Naukova dumka.
24. *Slovník ukrainskoi movy*: u 20 ty t. T. 6: Zghaha - Kvarta (2015). / nauk. red.: O. O. Taranenko, S. Ya. Yermolenko; uklad.: I. V. Shevchenko ta in. Kyiv: Ukrainskyi movno-informatsiinyi fond.
25. *Slovníky Ukrainy on-line*. Retrieved from <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>
26. Sorokina, O. (2017). Kontsept sotsialnoho zdorovia v informatsiinykh viinakh. In: *Filosofia. Liudyna. Suchasnist: Materialy Vseukrainskoi naukovopraktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu, prysviachenoï 80-richchiiu zasnuvannia DNU im. Vasylia Stusa: tezy dopovidei* / za zah. red. prof. R. O. Dodonova. Vinnytsia: TOV “Nilan-LTD”, 131–133.
27. *Frazeolohichni slovník ukrainskoi movy*: u 2 kn. (1993). / redkol.: L. S. Palamarchuk (holova) ta in. ; uklad.: V. M. Bilonozhenko ta in. Kyiv: Naukova Dumka.
28. Tsaralunha, I. B. (2017). Variatyvnist u staroukrainskii literaturno-pysemnii movi KhIV–XVst. Khmelnytskyi: Honta A. S.
29. *Chastotni slovníky*. Linhvistychnyi portal MOVA.info Retrieved from <http://www.mova.info/Page.aspx?l1=57>
30. Iavorska, H. M., Yizhak, O. I. (2017). Fenomen hibrydnoi viiny. In: *Svitova hibrydna viina: ukrainskyi front: monografii* / zah. red. V. P. Horbulina. Kyiv: NISD, 15–54.
31. Bartmiński, J. (1998). Podstawy lingwistycznych badań nad stereotypem – na przykładzie stereotypu matki. *Język a kultura*, №12, 63–83.
32. Bartmiński, J. (2014). *Polskie wartości w europejskiej aksjosferze*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
33. Derksen, R. (2008). *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. – Leiden; Boston: Brill.
34. Niebrzegowska-Bartmińska, S. (2014). Od separacyjnego do holistycznego opisu językowego obrazu świata. Na marginesie dyskusji nad kształtem artykułów w *Leksykonie aksjologicznym Słowian i ich sąsiadów. Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów*. T. 3 / red. I. Bielińska-Gardziel, S. Niebrzegowska-Bartmińska, J. Szadura. Lublin: Wydaw. UMCS, 71–102.

35. Romanyshyn, N., Sherstniova, O. (2011). Concept "health" in the English and Ukrainian languages. *Naukovyi visnyk VNU im. Lesi Ukrainky. Filolohichni nauky. Ch. 1. Movoznavstvo*. Lutsk: VNU im. Lesi Ukrainky, №3, 165–169.

*Стаття: надійшла до редакції 15.10.2018
прийнята до друку 13.11.2018*

CONCEPTUAL DOMAIN OF ZDOROVJA 'HEALTH' IN UKRAINIAN LINGUISTIC PICTURE OF THE WORLD

Svitlana MARTINEK

*Lviv National University of Ivan Franko,
Department of General Linguistics,
1, Universytetska, Str., Lviv, Ukraine, 79001,
tel.: (032) 239-47-56*

The study of the conceptual domain of ZDOROVJA 'health' in the Ukrainian linguaculture is carried out by creating a cognitive definition, which is based on the verbalization means of this conceptual domain in the system of the Ukrainian language, text data, and revealing of correlative conceptual structures in the minds of speakers. The article presents the first-stage of this definition creation, namely the language system data analysis based on the lexicographical sources.

Changes in the meaning of lexemes *zdoroviy* 'healthy' and *zdorovyja* 'health' are described based on the explanatory dictionaries of the old Ukrainian and modern Ukrainian language. The paradigmatic connections of these lexemes in the interpretation of different authors of synonyms and antonyms dictionaries are determined. The phraseological units with the components *zdoroviy* 'healthy' and *zdorovyja* 'health' selected from the explanatory and idiom dictionaries of the Ukrainian language are presented. The fixed and author's similes, which includes the different meanings of the lexeme healthy, from the standards of health, are characterized.

Fixed and used by individual authors similes, where different meanings of the lexeme *zdoroviy* 'healthy' are implemented, are characterized according to the type of objects that serve as benchmarks for comparison.

It is also pointed out the necessity of studying and defining of certain expressions widely used in the Ukrainian language in recent years (*physical, mental, reproductive, social health, health care, nation health, (to be) physically, mentally healthy, healthy lifestyle, etc.*), which are still not fixed in lexicographical sources. The new important task for the linguists is to reveal their meanings and make them part of the lexicographic definitions.

Keywords: Ukrainian linguistic worldview; Ukrainian conceptual domain of HEALTH; etymological, historical, explanatory dictionaries; dictionaries of synonyms, antonyms, idioms.